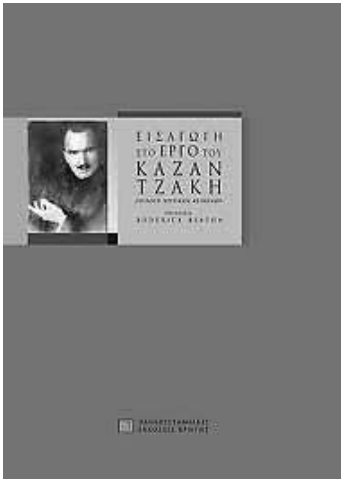

Omówienia

Roderick Beaton *Εισαγωγή στο έργο του Καζαντζάκη. Επιλογή κριτικών κειμένων.*
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ.
ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2011, ss. 733

Εισαγωγή στο έργο του Καζαντζάκη. Επιλογή κριτικών κειμένων jest zbiorem tekstów krytycznych na temat twórczości Nikosa Kazantzakisa. Wyboru tekstów dokonał Roderick Beaton, profesor King's College London, który jest znanym badaczem literatury i kultury greckiej. Jak sugeruje tytuł, zbiór ten ma stanowić wprowadzenie do twórczości Kazantzakisa. Jest to obszerna pozycja, nie tylko pod względem objętości, ale przede wszystkim podejmowanej tematyki i przestrzeni czasowej. Zawiera bowiem teksty badaczy greckich i zagranicznych obejmujące okres prawie stu lat. Ta obfitość spowodowana jest niesłabnącym wciąż zainteresowaniem twórczością greckiego pisarza, znanego z różnorodności i kontro-

wersyjności podejmowanych zagadnień. Autor zaznacza jednak, że zebrany materiał nie obejmuje wszystkich publikacji dotyczących twórczości Kazantzakisa. Jest niejako uzupełnieniem dwutomowej publikacji Petera Biena *Καζαντζάκης: η πολιτική του πνεύματος*.

Omawiany wybór podzielony został na siedem rozdziałów, poprzedzonych wstępem autora, w którym nakreśla najważniejsze wątki biograficzne autora, jego dorobek literacki oraz recepcję jego twórczości.

Pierwszy rozdział zatytułowany *Η φάση της προετοιμασίας* dotyczy początkowego okresu twórczości Kazantzakisa jako poety, dramaturga i scenarzysty. Beaton nazywa ten etap okresem przygotowawczym do dojrzałej twórczości pisarza. Wiele wątków podejmowanych przez Kazantzakisa w tym początkowym okresie znajduje bowiem swoją kontynuację w jego dalszej twórczości.

Drugi rozdział zatytułowany *Ο ποιητής της „Οδύσσειας”* obejmuje prace krytyczne na temat eposu *Οδύσσεια*, uważanego przez samego autora za największe osiągnięcie literackie, które jednak nie przyniosło mu takiej sławy jak jego powieści. Prace te podejmują tematykę dotyczącą bezpośrednio samego eposu, jego struktury, języka, zawartego światopoglądu, elementów metafizycznych, synkretyzmu religijnego oraz jego wpływu na późniejszą twórczość autora.

Rozdział trzeci: *Το θεατρικό έργο της ωριμότητας* skupia się na dojrzałej twórczości dramatycznej Kazantzakisa. Sam autor opracowania przyznaje, że obfitość publikacji na ten temat zmusiła go do wyboru tych, które dotyczą najbardziej reprezentatywnych dramatów tego okresu: *Χριστός, Βούδας, Χριστόφορος Κολόμβος, Νικηφόρος Φωκός, Ιουλιανός, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος*. Dramaty te odzwierciedlają przede wszystkim wewnętrzne zmagania autora-intelektualisty, poszukującego nowej religii, miotającego się pomiędzy sprzecznymi ideo-

logiami, buntującego przeciwko istniejącej rzeczywistości, która usiłował naprawić.

Rozdział czwarty: *Ταξίδια και ταξιδιωτικά* poświęcony jest działalności dziennikarskiej Kazantzakisa, znanego z zamiłowania do licznych podróży. Bogate zbiory reportaży i wrażeń z podróży, zdaniem Beaton, mają nowatorski charakter i cenione są przez krytykę literacką za autentyczność oraz reporterską spostrzegawczość. Kazantzakis podróżował po całym świecie jako korespondent znanych ateńskich gazet, ale też na zaproszenie różnych obcych rządów. Teksty te zawierają spostrzeżenia i komentarze na tematy polityczne, społeczne i gospodarcze nurtujące ówczesne społeczności. Interesujący wydaje się pogląd Kazantzakisa dotyczący związku człowieka pomiędzy naturalnymi uwarunkowaniami geograficznymi a psychiką człowieka. Dla pisarza krajobraz jest symbolem działalności twórczej, amorficzną materią dzieła sztuki, kształtująca psychikę człowieka.

W rozdziale piątym: *Τα μυθιστορήματα της ακμής* Beaton umieścił prace na temat powieści zaliczanych do szczytowego okresu twórczości Kazantzakisa. Niezmienną cechą całej twórczości prozatorskiej kreteńskiego pisarza jest dominacja idei, które autor usiłuje zaadoptować do otaczającej go rzeczywistości. Swoistym credo pisarza jest *Salvatores Dei. Ασκητική*, będące wykładnią jego światopoglądu i zarazem kluczem do interpretacji jego dalszego dorobku literackiego. W utworze tym zawarte są ideologiczne podstawy powieści omawianego okresu, które znajdują odzwierciedlenie w sylwetkach postaci, nakreślonych w powieściach i w ich postawach życiowych. Interesująca dla badaczy twórczości Kazantzakisa wydaje się zatem ideologizacja jego dzieł, sposób konstruowania sylwetki psychologicznej poszczególnych bohaterów oraz ich autentyczne pierwowzory.

Rozdział szósty: *Βιογράφος και (αυτο)βιογραφούμενος* obejmuje publikacje ukazujące Kazantzakisa jako biografę oraz autobiografa. Twórczość greckiego pisarza przepełniona jest autentycznymi postaciami, nakreślonymi w sposób dość nowatorski i szokujący. Współczesne badania skupiają się na sposobie konstruowania przez Kazantzakisa tych postaci, wątkach biograficznych, elementach fantastycznych w jego autobiografii. Niewątpliwie najbardziej intrygujące dla współczesnych badaczy pozostaje ostatnie dzieło pisarza *Αναφορά στον Γκρέκο*. Kontrowersje wzbudza nie tylko to, czy jest to autobiografia, czy powieść autobiograficzna, ale przede wszystkim w jakim stopniu książka ta ukazuje prawdziwe wydarzenia i myśli autora.

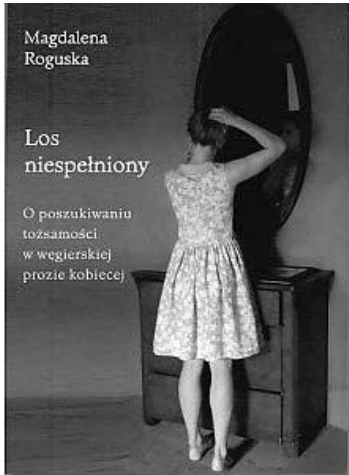
Ostatni rozdział: *Ιδεολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις* zawiera najnowsze publikacje, które wytyczają nam kierunek badań nad dorobkiem literackim Kazantzakisa w XXI wieku. Dorobek ten wciąż wzbudza zainteresowanie różnych badaczy, których publikacje niejednokrotnie dają nam inne, nowe spojrzenie. Badania te dotyczą głównie problematyki ideologicznej i teologicznej.

Niewątpliwie omawiana książka nie daje pełnego obrazu twórczości literackiej Kazantzakisa. Pomija opracowania na temat jego działalności translatorskiej oraz przekładów jego dzieł na inne języki.

(Hanna Ciszek)

Magdalena Roguska, *Los niespełniony. O poszukiwaniu tożsamości w węgierskiej prozie kobiecej. Katedra Hungaryistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 2012, ss. 256.*

Monografia warszawskiej badaczki skupiona jest wokół pytania o kondycję nowoczesnej prozy kobiecej na Węgrzech i jej

wymiary. M. Roguska sytuuje wybrane autorki – Erzsébet Galgóczy, Alaine Polcz, Zsuzsę Rakovszky, Krisztę Bódis – na tle światowych badań feministycznych, uwzględniając ustalenia węgierskich monografistek *écriture féminine* i narracyjno-strukturalną postać wybranych utworów. Wszystkie te praktyki badawcze mają służyć przeanalizowaniu problemu tożsamości narracyjnej i jej postaci w prozie kobiecej na Węgrzech.

W pierwszym rozdziale książki (*Metodologiczne rozpoznania*) Roguska referuje stan badań nad literaturą kobiecą i narratologią, przywołując, a nawet wyliczając tezy fundamentalnych prac z tej dziedziny (H. Cixous, E. Showalter, G. Borkowskiej, J. Bator, A. Burzyńskiej, E. Kraskowskiej). Postać tych wstępnych rozpoznań opiera się na podstawowych pozycjach z kanonu krytyki feministycznej i mogłaby być pominięta, chociaż jej obecność ma swoje uzasadnienie. Autorka buduje mosty pomiędzy znanymi pracami naukowymi, a nieznanymi polskiemu czytelnikowi ustaleniami węgierskich badaczek. Pozwala to dostrzec ciągłość refleksji oplatających tekstowe uniwersum.

W drugiej części omawianej pozycji (*Kobieta pisząca na Węgrzech*) Roguska prezentuje okoliczności towarzyszące przemianie ustrojowej na Węgrzech wyjaśniając, dlaczego pisarstwo kobiece było właściwie nieobecne w historii literatury tego kraju. Największym atutem tego rozdziału jest bibliograficzne umocowanie wywodu, który przedstawia recepcję krytyki feministycznej nad Dunajem (N. Séllei, E. Szalay, Gy. Horváth, A. Gács, E. Zsadányi). Z analizy pozycji pisarstwa kobiecego wynika, że nie miały wpływ na kształt dzisiejszej świadomości w kwestii roli i obecności omawianego tematu miało wykształcenie węgierskich badaczy. Większość z nich zawodowo zajmuje się literaturą i krytyką angielską, co przekłada się na szeroką erudycję i otwartość myślową, a te pozwalają im wznieść się ponad poziom powszechnego traktowania literatury kobiecej jako „importu z Zachodu” (s. 96). Dotyczy to także naukowców prowadzących swoje badania poza granicami Węgier.

Rozdział trzeci (*Prywatne / polityczne – kobieca tożsamość w czasach reżimu. Erzsébet Galgóczy: Törvényen belül – W granicach prawa*) poświęcony jest pisarce nurtu realistycznego i autobiograficznego z tzw. pokolenia „*embe-ravatás*” [pasowanie na człowieka], autorce powieści osadzonej na tle reżimu politycznego. W omawianej monografii skupiono się na uwypukleniu porządków narracyjnych i analizie ich znaczenia dla całego utworu, które zostały poprzedzone biograficznym wprowadzeniem oraz prezentacją tła recepcji Galgóczy na Węgrzech.

Kolejny rozdział pracy (*Kobiece doświadczenie historii. Alaine Polcz: Asszony a fronton – Kobieta na froncie*) poświęcony został autorce debiutującej w wieku dojrzałym, relacjonującej wydarzenia z odległej przeszłości i dowodzącej istotowego związku pomiędzy tożsamością kobiety, a wydarze-

niami kształtującymi jej sposób postrzegania samej siebie. U Polcz przełomem tożsamościowym jest wojna i przemoc fizyczna (gwałt), a także doświadczenie głodu, poczucie strachu. Tekst autobiograficzny jest dla Polcz formą pisarstwa terapeutycznego i przepracowywania traumy. Roguska podkreśla opozycję świata męskiego i żeńskiego, których granica przebiega na styku wydarzeń wojennych. Kobiety są w narracji wojennej bohaterkami drugiego planu, biernie ulegającymi dominującej sile męskiego świata przemocy. O omawianej powieści węgierska badaczka pisze: „jest pierwszym w węgierskim kręgu językowym tekstem napisanym przez kobietę, w którym poruszono temat przemocy seksualnej podczas drugiej wojny światowej” (s. 151).

Piąty rozdział monografii (*Kobiece tożsamość a gatunek. Zsuzsa Rakovszky A kigyó árnyéka – Cień węża*) skupiony jest wokół powieści reprezentującej „współczesny wariant powieści historycznej, której tradycja w literaturze węgierskiej od romantyzmu aż po czasy współczesne pozostaje niezmiennie żywa” (s. 157). Węgierska autorka opisała przełomowe wydarzenia wpływające na skomplikowany proces kształtowania kobiecej tożsamości: zdobywanie świadomości somatycznej, zmaganie z negatywnymi doświadczeniami, wkraczanie w wiek średni, porażki i niespełnienie w miłosnych zbliżeniach z mężczyznami, obserwowanie starzenia.

Ostatnia część interpretacyjna książki (*Niemy krzyk „Innego”*. Kriszta Bódis: Ke-

mény vaj – Twarde masło] omawia tematy i schematy narracyjne powieści poświęconej losom niemej (sic!) Sáry Horváth, Romki zmuszanej do prostytucji, której odebrano dziecko poczęte z przypadkowym mężczyzną. Sytuację bohaterki Roguska interpretuje w opraciu o kategorię „inności”, rozważając problemy zaburzonej komunikacji, wykonywanego zawodu, przynależności etnicznej i płci. Przywoływana powieść pozwalała na konstatację, że bohaterka imituje mowę innych, przywłaszcza sobie cudzy język. Zjawisko to można odnieść do ustaleń krytyczek feministycznych, akcentujących problem kobiecej „niemowności”, zawłaszczania, kradzieży cudzej mowy (H. Cixous).

Monografia Roguskiej jest pierwszą pracą w języku polskim, poświęconą analizie strategii narracyjnych w prozie kobiecej na Węgrzech. To ważny krok w badaniach nad znaczeniem i rolą tekstów realizujących postulaty krytyki feministycznej. Wybrane przez autorkę pracy pisarki wykorzystywały tematy i tryby narracyjne doskonale znane badaczom *écriture féminine*: narrację pierwszoosobową, perspektywę ofiary, poczucie inności, brak własnego języka, upodmiotowienie, seksualność. Przywołanie powieści nieznanego polskiemu czytelnikowi z pewnością przyczyni się do wzbudzenia zainteresowania literaturą węgierską i jej arcydziełami.

(Kinga Piotrowiak-Junkiert)